

Josep Colomer

Soldats de lleva

L'ECLÈCTICA

bromera

Premi de
Narrativa
Antoni Bru
Ciutat d'Elx

PEDRES VELLES QUE FAN NOSA.
EL SECRET DE L'ARCA

Demà tot haurà acabat.

Si fem cas del que diu el cartell que l'autoritat municipal ha enganxat en una paret menjada pel salobre. I dels senyals i les cintes de colors que envolten els edificis. El vent les mou sense parar. Sembla que siga festa major.

Demà vindran les màquines i ho faran tot pols. Demà o d'ací a un mes, tant se val. Tothom sap com són les obres i la burocràcia de les institucions.

El desenllaç no és tan imminent com vol fer creure la municipalitat.

Les cases que han de derruir són tot el que resta del carrer de Sant Martí del Raval. El Ravalet, li deia tothom. Una avinguda ampla, encara a mig fer, s'ha engolit el Ravalet. La via és com un verm negre que envolta la vila, que s'arrossega per tossals i fondalades devorant tot el que troba al seu pas. No respecta res, ni marges ni arbres antics com el món ni cases que han arrecerat vides i esperances. És el progrés que transita a cavall d'enginys metàl·lics, auspiciat pels arbitris municipals i la rapacitat social.

Fa tan sols alguns anys, els xiquets del poble anaven a jugar al Ravalet. Organitzaven partits de futbol al bancal erm de vora l'ermita o jugaven a guerra entre les runes del molí vell. I en acabat el partit o la batalla cruenta, s'aturaven a cal Cigroner a prendre una gasosa freda. El Cigroner era un home botit que sempre duia un capell de feltre negre i una armilla descordada

que emmarcava la panxa rodona. Venia cigrons torrats i gasoses, sucre i farina, segó i llegums secs de tota llei. Quan passava algú pel carrer, anunciava la mercaderia a crits: cigrons acabats de torrar! Taronjades, llimonada! Farina de forment!

El magatzem del Cigroner encara aguanta dempeus. La portalada, ampla i alta perquè entraren els camions dels proveïdors, ha perdut el color verd oliva original; la pintura cau a crostes. El portaló està entreobert i deixa veure les parets de rajola entapissades de pols i teranyines. Els corcons no han pogut amb la fusta de les jàsseres; l'encanyissada, però, no ha suportat el pes dels dies. Els enderrocs del sostre oculten algunes caixes que han contingut ampolles de cervesa o de gasosa. En un racó, sota uns sacs d'arpillera rosegats per les rates, hi ha un objecte de metall lluent ple d'abonyegadures: és el que resta de la mesura que emprava el Cigroner. Tot ho mesurava amb el mateix atuell: la farina, l'arròs, la dacsa, el forment, el segó. Tota la mercaderia que venia a la menuda sempre la posava amb una pala del sac a la mesura de llautó, la pesava a la bàscula, hi afegia o llevava gènere per tal d'equilibrar la balança i, amb la col·laboració del client, abocava el contingut a la cistella, a la coixinera o al sac del comprador. L'estri era molt pràctic: tenia una ansa transversal i un extrem allargassat com la proa d'un vaixell. El Cigroner no vessava mai a terra ni un gra de blat o d'arròs, ni una mica de segó ni un resquix de sucre. Ara bé, la farina o l'arròs que venia sempre tenia algun gra de dacsa, algun cigró, évols o fesols que romanien al fons de la mesura de la venda anterior.

Al pati del magatzem hi ha un munt de corfes d'ametla, un embolic de ferros entortolligats, menjats pel rovell, i les restes d'una arada. La paret mitgera s'ha ensorrat i el forat permet accedir a la cuina de la casa costanera. Sembla abandonada de fa temps. Hi devia viure alguna família humil a jutjar per l'habitacle. Hi ha pedres, guixots i canyes pertot arreu. Les males

herbes colonitzen l'espai abans habitat, una olivera creix esponerosa d'un munt d'enderrocs. La llavor, transportada per algun ocell, ha arrelat entre les runes de la llar miserable. Encara es pot veure entre l'herbam algun fragment del paviment de fang cuit amb empremtes florals. La llar conserva la sutja cotonosa de les parets i alguns carbons; a la campana hi ha un calendari penjat d'un clau. És del 1961 i tan sols conserva el full del mes de desembre. La de la imatge sembla santa Llúcia: du una palma sobre el muscle i té la mirada perduda, absent. És com un miracle, l'almanac, entre tanta desferra, és la imatge protectora de la llar. Segurament les màquines que han de venir es veuran negres contra els poders tutelars de la santa.

Els únics mobles que resten a la casa abandonada són dues cadires trencades i un rentamans cobert de pols; en un racó hi ha una ribella oxidada i alguns plats d'obra esmicolats. Les motlades s'han ensorrat. Es pot veure el cel ataronjat del capvespre entremig l'embigat. En un racó de la planta alta, arrambada a la paret, hi ha una caixa de fusta, vella i coberta de pols i de runes. De l'escala tan sols resta en peu el ram de rajoles. L'aigua de la pluja ha desfet els esglaons d'algeps. L'ascens no deu ser gaire fàcil, més aviat, impossible. Caldria fer autèntics malabarismes per a arribar on és l'arca.

A l'interior del bagul no deu haver-hi gran cosa: potser un tros de flassada, alguns caps de ciri, un bací de porcellana amb la vora esmorrellada, esgroguit pels pixums, o fragments de diaris antics. El paper deu semblar cremat, es deu desfer només d'intentar agafar-lo. Què més es podia esperar? Les botigues d'antiguitats de la contrada es nodreixen dels aixovars abandonats. La caixa deu haver-se salvat de l'espoliació per la dificultat d'arribar-hi, per la impossibilitat de transportar-la.

És ben probable que l'arca tinga en una banda un departament secret, o no tan secret, potser que tan sols siga un calaix

que ocupe tot el lateral del moble cobert amb una tapa que, sens dubte, contenia els objectes més valuosos de la família. Si descompten la pols i els insectes, també deu ser buit. Entre el corquim hi podria haver un botó de llautó d'algun uniforme militar o una fitxa de loteria amb el número vint-i-u. Són coses que sempre passen inadvertides als espigoladors d'aixovars aliens.

Ja poden venir les màquines. Solament rates i corcons sobreviuen al Ravalet!

Inesperadament, un soroll com d'esllavissada inunda aquell lloc de desolació. El que restava de la coberta de la casa s'ensorra: teules, bigues, guixots, rajoles es desprenen d'on havien estat durant anys, potser segles. Un núvol de pols blanca ho cobreix tot. Les pedres velles no han pogut suportar l'amenaça del ban municipal, ni les evolucions de les cintes multicolors mogudes pel vent. La santa del calendari no ha proveït. De l'ensulsida tot s'ha fet engrunes. L'arca tampoc no n'ha sortit ben parada. Del bac s'ha migpartit i ha revelat el seu secret més íntim: el calaix lateral de l'arca tenia un doble fons. La fusta de la base ocultava un altre compartiment pensat per a amagar coses de valor.

El tresor més preuat dels ocupants de la casa del Ravalet és un saquet de fil envellit pel temps, tancat amb un llaç de tafetà roig.

La coixinera deu contenir un manoll de cartes, totes plegades i nuades amb un cordill, i potser també alguna fotografia antiga. El compartiment secret de l'arca les ha preservades durant anys de la voracitat de les rates i de la curiositat, l'avarícia i la desídia humanes. Ara són exposades a l'oratge i a l'avidesa municipal, a l'oblit.

Les cartes deuen estar il·legibles a causa de la humitat i del temps, per culpa de l'activitat natural i proterviosa de fongs, de panderoles i de corcs. Si poguérem llegir-les, probablement descobriríem històries tristes d'absències i d'amors desenganyats, o el relat d'algun viatge fabulós...

UN VIATGE AMB TREN SOTA LA PLUJA.
LLADRES, PARÀSITS I POTATGES

Un viatge sempre és una aventura, un descobriment, un motiu d'esperança, d'alegria, o l'origen de la pena, de la nostàlgia per l'allunyament de la llar, dels éssers estimats... Comptat i debatut, un engany, una mentida com tot en la vida.

Les cartes del saquet de fil estan escrites en papers de diferents textures, mesures i colors. La tinta d'algunes s'ha empal·lidit fins a tornar-se ocre, d'altres estan escrites amb una tinta que s'ha tornat púrpura amb el temps. Totes han fet un llarg viatge, algunes han travessat l'oceà immens.

Cadis, 10 de març de 1895

Benvolgut pare, estimada mare,

Escric des de Cadis per a dir-vos que estic bo de salut. Pense molt en vosté, mare, i en el pare i els meus germans. M'agrada molt el ranxo i he fet bons amics. El viatge amb tren ha durat dos dies, i sempre plovent. Estic molt content d'estar ací, a Cadis, he vist moltes coses que mai no les haguera vistes. No sabem quan eixirem cap a Cuba. Ahir va salpar un vapor amb 400 quintos. Diu que salparem el dia 20 o el dia 30.

Mare, he fet bons amics, tots els quintos valencians són amics meus i un de Barcelona és com si fora germà meu.

No passe cap pena per mi, mare. Estes quatre lletres són només perquè sàpien de mi. Salude tots els familiars i amics que quan arribe a Cuba ja escriuré d'una altra manera.

Expressions del seu fill

Joan Soldat

La primera carta de totes, en ordre cronològic, està escrita en un paper enfosquit, fràgil, ple de taques causades pels fongs. És breu: a penes ocupa una cara dels dos fulls disponibles. L'encapçalament està escrit amb lletres grans, amb una execució més acurada. Sembla un exercici escolar de cal·ligrafia. La rúbrica que hi ha sota la signatura és com un llaç o com la lemniscata que representa l'infinit. Mai no ha travessat l'oceà, fou escrita a Cadis l'any 1895. Joan Soldat encara no havia complit vint anys.

Joan Soldat i Soldat ha nascut el 27 de juliol de 1875 a les tres de la matinada. És fill de Blai i de Maria. Els seus avis paterns són Joan Soldat i Teresa Dalmau. Els materns, Vicent Soldat i Maria Claver. Joan Llobell i Maria Bover són els padrins de bateig.

Els llibres polsosos de la parròquia conserven memòria de totes les persones que hi han viscut. Tan sols quatre ratlles per a deixar constància d'un naixement, d'un òbit o d'un matrimoni és tot el que resta de tantes vides. Res no diuen els llibres de com foren aquestes existències: intenses, avorrides, tristes, joioses, banals o singulars. Res no diu el paper dels trasbalsos ni de les emocions ni dels defícis que van sofrir les ànimes que palpiten sota les inscripcions lapidàries. El rector que va batejar Joan Soldat tenia una lletra petita i amuntegada, trista, inexpressiva i dramàtica, quasi dolorosa, impossible d'entendre. És bastant difícil de garantir l'autenticitat de les transcripcions, les dades podrien ser errònies o falses sense remissió. Altres rectors d'èpoques diferents, per contra, escrivien amb una lletra polida amb renglons ben drets, sense menjar-se cap vocal ni cap consonant. Una pena, del rector maldestre o desendreçat. Tanmateix, el contacte amb els papers antics és com agafar el temps amb les mans, com palpar rostres que ja s'han tornat pols.

Als llibres també hi ha constància dels coetanis de Joan Soldat: Ambròs Garcia, fill de Bernat i de Bernarda; Innocenci

Gilbert, fill de Josep i Teresa; Jaume Borrell, fill de Jaume i Assumpció. Tots devien compartir penes i esperances amb Joan Soldat, devien seure al mateix banc a l'escola, possiblement jugaven a pilota al carrer o compartien confidències al caf  del poble. També hi ha alguns noms femenins: Isabel Morant, Maria Dolader, Maria Garcia, Vicenta Riera. Els ulls o les anques d'Isabel, de Maria o de Vicenta devien atreure més d'una vegada la mirada delerosa de Joan Soldat.

Tot plegat, Joan Soldat ha partit cap a la guerra de Cuba quan encara no havia fet vint anys. El viatge ha durat dos dies i dues nits. I sempre plovent.

Són els primers dies de març de l'any 1895. L'aire du senyals tímids de primavera, tot i que el fred hivernal encara fa tremolar els cossos i entumeix els dits i les orelles. Un tren carregat de quintos ha arribat a la ciutat de Cadis després de dos dies i dues nits de viatge sota una pluja intensa. La destinació última del seguici no és Cadis, sinó l'illa de Cuba. El febrer passat hi hagué una rebrotada de les insurreccions a la colònia ultramarina. José Martí, cap del Partit Revolucionari Cub , i els caps militars G mez i Maceo hi han fet esclatar la revolta independentista:

–La guerra no és res més que la demostració solemne de la voluntat d'un país!

Els governs de C novas –o de Sagasta, que mai no se sap qui governa– fan lleves contínuament per a enviar tropes a l'illa sediciosa. La pàtria espanyola  s indivisible, indissoluble, eterna. La metr poli no es resigna a perdre les recialles del gran imperi colonial on mai no es ponia el sol:

–A qualsevol preu! Fins el darrer home!

Els governants espanyols han intentat aturar la revolució de diverses maneres: han abolit l'esclavitud que només beneficiava els grans terratinents espanyols, han oferit als ciutadans cubans

una farsa d'autonomia i han reprimat els independentistes amb tota la crueltat dels imperis seculars, amb tota la inhumanitat dels dogmes. Ara es proposen d'apagar definitivament la flama sediciosa amb la força militar, molt superior en honor i armament a l'exercit de bandits despüllats que volen apropiarse de l'illa espanyola.

Els reclutes que han de salvaguardar la dignitat, la unitat de la pàtria, han anat a l'estació de tren amb cotxe de sang, a llocs d'alguna cavalleria vella o a peu. Els hi han acompanyat familiars tristos i plorosos o hi han anat tot sols. Nerviosos i atemorits, tot i que fascinats per la novetat —la major part mai no havien eixit de l'àmbit protector de la llar—, miren amb desconfiança els semblants i protegeixen les poques propietats que duen embotides dins d'una maleta vella o embolicades amb un mocador: una muda i els escassos diners i queviures que han pogut aplegar els pares. Els dies que vindran seran tristos a les cases dels quintos per la pèrdua del fill, que no saben si tornarà de la guerra, i per la poca substància de l'olla diària.

De viatge amb tren, els joves fan noves i entranyables amistats per a tota la vida. Comparteixen confidències, menjars i begudes. Juguen a cartes i canten cançons alegres o carregades de nostàlgia. Soldats d'uniforme tenen cura de mantenir l'ordre i la decència als vagons. A cada estació s'afigen més reclutes al comboi. Llàgrimes, abraçades, promeses, agitació de mans i de mocadors blancs. Els joves, des del tren, a través dels vidres entelats del furgó, creuen mirades plenes de candor amb les germanes i amb les núvies dels quintos que s'hi incorporen. Mentre està aturat, alguns venedors puguen al tren i avancen pels passadissos atapeïts cantant la mercaderia; duen una capsa penjada del coll amb fruita, dolços o embotits, tabac i llepolies. Si els queviures no atreuen els compradors, ofereixen als quintos postals amb dones elegants que duen amagades a les butxaques. Mentre

tanquen la venda amb un recluta, tenen cura que els altres no els furten res del «taulell» i aprofiten l'aldarull i els descuits per a enganyar amb les tornes els quintos inexperts. De seguida canvien de vagó i, quan senten el xiulet del cap d'estació, s'apressen a tancar les vendes i no abandonen el comboi sense abans furtat l'equipatge o la cartera d'algun recluta badoc. Baixen del tren, s'esmunyen entre el personal de l'andana i desapareixen en la fosca de la nit. Els soldats d'uniforme no persegueixen ni castiguen aquests pispes, allò que afanen ho consideren com un pagament per la lliçó inestimable que donen als reclutes. «No pots confiar ni en la mare que t'ha parit!» Diuen als quintos burlats.

L'objectiu principal de la tropa d'uniforme és evitar desercions. Fa dues estacions, tres reclutes han fugit aprofitant que el tren alentia la marxa. Un caporal els ha vist córrer per les vies i els ha disparat. Els quintos del vagó han emmudit, tothom s'ha abocat a les finestres per veure si hi havia morts o ferits. El caporal és el cap de la tropa de sentinelles, va de vagó en vagó contant la feta:

—Demà els trobaran, un desgraciat ja està mort, l'he abatut d'un tret, tots l'heu vist caure; als altres els enxamparan i els faran consell de guerra i els afusellaran davant de les latrines del quarter i els colgaran al pou negre i es podriran dins de la merda. Si havíeu pensat de fugir...

Al caporal li agrada pelar algun desertor a cada viatge per escarmentar tots els qui tenien pensat saltar del tren i perdre's a les muntanyes fins que la guerra s'acabe. En arribar a la destinació, els números han de quadrar o, si més no, han d'aproximar-se.

Un silenci desolat s'empara dels vagons del comboi al pas del caporal. Els reclutes proven de dormir amb la maleta sota el cap o comenten els fets en petits grups, amb veus quasi inaudibles. Joan Soldat n'està astorat, seia vora la finestra des d'on

ha disparat el caporal, els esclafits dels trets quasi li rebenten l'orella. Tot i el sobresalt, malgrat la por que li tenallava el cos, s'ha abocat a la finestra i ha pressentit el cos sense vida en l'obscuritat de la nit.

S'apropen a una altra estació, el tren torna a disminuir la marxa i dos reclutes salten a la fosca i desapareixen. Joan Soldat de seguida que els veu es posa dels nervis, pateix per la vida dels fugitius, pateix per si el caporal els ha vist saltar, per si l'acusa de complicitat amb els desertors, pensa si cal que ho diga al caporal o si és més convenient no dir res i fer-se l'adormit. Un recluta, amb qui ha compartit el sopar, el convenç de callar com un mort.

—Dorm tranquil. No és cosa nostra. Deuen haver cobrat per anar en lloc d'algun ric. Fan bé de desertar i quedar-se amb els diners. Qui els haja comprat en podrà comprar un altre o dos més si cal.

Arribats a Cadis, els reclutes salparan mar enllà, cap a Puerto Rico i cap a Cuba, en un vaixell de la Companyia Transatlàntica, propietat del marquès de Comillas. El mateix dia de l'arribada del tren carregat de quintos ha salpat un vapor amb 400 reclutes a bord. Si Déu i el comandament ho volen, el proper vapor prendrà rumb a les Antilles el dia 20 o el dia 30 de març.

L'espera es fa llarga i tediosa. Els quintos escriuen a casa i conten a la família les peripècies del viatge, la pluja persistent, les bondats del ranxo i l'afabilitat dels companys. Totes les cartes són paregudes, com fetes amb el mateix canemàs, els reclutes no volen fer patir els pares amb el relat trist de l'allau de calamitats que els ha caigut al damunt des que han abandonat la llar, des que han entrat al món absurd de la milícia. Per passar els pocs moments de lleure que els deixen les ordres i la faenada constants, es deixen créixer el bigot, maten puces i polls, esclafen panderoles a potades o miren passar els núvols que

arrosseguen els vents tossuts de l'oceà. Els quintos tot el dia trafeguen saques de farina, costals de cigrons i de fesols, llenques de cansalada, costellams de bou, timbarros de carn salada de porc o de cavall, estibes de bacallà, senalles de creïlles i de cebes, des dels carros que han transportat les mercaderies fins al moll a les bodegues salobrenques d'uns vaixells enormes que s'apresten a salpar. Quan tenen una estona de lleure, contemplen fascinats els vapors, el buc robust, tot de ferro dur, les xemeneies que tothora desprenen fum, els pals que s'enlairen a plom cap al cel. Mai de la vida no han vist cap vaixell o no n'han vist de tan grans, la majoria de quintos són de terra endins i alguns han nascut en pobles i ciutats petites de vora mar. No saben quan salparan ni quina nau de les que hi ha atracades al moll serà la que els durà a l'altra banda de l'oceà, a la guerra.

El ranxo, que agrada tant als quintos si fem cas de les cartes que escriuen a casa, en realitat és una gasòfia immenjable. Ningú no arriba a entendre com pot ser que amb tanta abundància d'aliments el ranxo diari siga un brou sense substància, pudent, on suren sense tocar-se quatre cigrons, tres fesols, quatre macarons i un bocí de cansalada o de bacallà. I l'altre gran misteri és l'enorme quantitat de merda que embossa les latrines, que amb l'amuntegament de personal a l'hora del migdia ja vessen per totes bandes. Ningú no s'explica com tan poca menjuca pot produir tants residus. El capità de jardins del quarter cada dia escull uns quants desafortunats a l'atzar i els proveeix de poals, graneres i raspalls i els envia a desembussar les latrines. És una faenada èpica, la guerra deu ser un joc d'infants comparada amb la lluita cruenta contra els excrements. La ferum de la merda s'enganxa a la pell i tot el dia els companys, els quintos que se l'han estalviada, es burlen dels pobres desgraciats que han plantat cara amb coratge a la deplorable condició humana i se n'allunyen rient amb els dits als narius. Alguns reclutes més

espavilats subornen el capità de jardins amb diners o queviures per no haver de netejar la comuna. És un bon ofici, a la marina, ocupar-se dels «jardins». Joan Soldat ha vomitat i s'ha enfitat el primer dia d'enfrontar-se amb la pestilència de les latrines. Un bon amic li ha aconsellat d'untar el «capità» amb tabac o diners; ell mateix, el bon amic, s'encarrega de comprar la benvolença del comandant de la merda.

L'abundància de paràsits és una qüestió ben evident, no és cap misteri: l'aglomeració de personal, la manca d'higiene i la mala alimentació fan que proliferen al quarter tota mena d'insectes que viuen a costa d'altri. La relació dels quintos amb els polls i les puces, amb la sarna i les xinxes serà duradora i íntima: els paràsits els acompanyaran durant tota la campanya, i encara s'afegiran a la moixiganga de gorra batallons d'insectes increïbles oriünds de les illes ultramarines. Els reclutes ja han patit les escomeses ocasionals de puces i de polls quan eren a casa, però les atencions de les mares i de les àvies, que tenen una habilitat ancestral per a passar la pinta i per a esbotzar polls amb les ungles, i l'aigua clara i el sabó els deslliuraven de les plagues. Ara que són lluny de la llar, quan tenen un instant de lleure, quan els superiors cansats d'ordenar i de blasfemar es retiren a tonificar els ronyons flagel·lats per la desocupació castrense, els reclutes cerquen un lloc a redòs del vent, exposat al sol lenitiu per a desparasitar-se. S'alcen les camises, enfilen les mans pels camals dels pantalons, per davall dels calçotets i escorcollen els eritemes de la pell i les picors brusents fins que troben la bèstia infernal que les causa. Aleshores agafen la petita monstruositat amb l'ungla del dit polse i amb la de l'índex, tal com han vist fer a casa, se l'apropen als ulls per tal que l'animal pugui veure tot l'odi que li professen reflectit al fons de les pupil·les. Després acosten la presa a l'orella i premen els dits amb força fins que senten l'esclafit tènue que posa fi a la vida del paràsit. Finalment

el dipositen sobre el paper de fumar, que abans han subjectat amb pedretes per evitar que s'envole d'una ventada, junt amb les altres captures. Acabada la cacera, els quintos contemplen satisfets i alleugerits la mortaldat i fan el recompte de preses, i les sumen a les de dies anteriors. Cada recluta fa la seua pròpia estadística. Si en feren un còmput general, les autoritats tindrien un motiu peremptori per a comprar tones i tones de desinfectant. No ho fan, però, perquè els paràsits, sense que conste en cap reglament, són part de la instrucció militar: preparen el cos per a la duresa de la guerra, enforteixen la sang dels soldats que se les hauran d'heure amb tota mena de bestioles abans d'enfrontar-se a l'enemic; i si de cas hi ha entre el contingent algun quinto amb poca resistència a les plagues, amb sort s'estalviarà la molesta singladura oceànica i el ministeri, el passatge, que no és cap bicoca.

Amb pocs dies els quintos han rebut algunes lliçons essencials per a la guerra –i per a la vida que els ha tocat en sort–: han après dels venedors afanetes a desconfiar del proïsme, a estar tothora amatents i recelosos; la convivència amb els paràsits els allibera de la soledat absoluta, els ocupa el lleure i els allunya de la introspecció funesta que sol induir a l'anhel d'una vida diferent, millor si hi poden somiar. La tercera lliçó important va a compte dels cuiners: el ranxo immenjable i prudent educa les papil·les gustatives als sabors insòlits i prepara el cos per a la migradesa d'aliment o per a l'abstinència total, per a la supervivència en ambients hostils. L'excés d'aliment no fa més que suscitar el desig sexual antihigiènic i pecaminós i la insubordinació, la rebel·lia permanent del jovent pobre i maleducat.

Totes tres lliçons primordials i obligades sense les quals els exèrcits –la humanitat en general– no avançarien. Els capitosts ho saben tot això i no mouen un dit per millorar les condicions de vida dels reclutes perquè, encara que no siguen accions

preparades, ni potser tan sols pensades, bé que coadjuven a la formació dels soldats. I, a més, els ix més a compte.

La precarietat i la perfídia del món són els millors preceptors dels despullats.